

УДК 94 (477) (092) "1897/1937" Чехівський Володимир
<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.134.3.14>

Л. Могильний, д-р іст. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЧЕХІВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР: ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ НА ТЛІ ЕПОХИ

Проаналізовано життєвий шлях і суспільно-політичну діяльність Володимира Чехівського, відомого діяча українського національного руху, представника УСДРП, першого керівника уряду Директорії УНР, відомого релігійного діяча УАПЦ. Досліджено причини і напрями активності В. Чехівського, який із двадцятирічного віку приєднався до громадівського руху, узяв активну участь у формуванні діяльності Ради Загальної української організації, поєднуючи культурницьку роботу з політичною в лавах УСДРП. В. Чехівський став одним із небагатьох представників української інтелігенції, якому вдалося пройти усіма щаблями політичної кар'єри під час революційних подій 1917–1921 рр. Найбільшим успіхом стала його праця на посаді голови уряду Директорії УНР, коли за короткий проміжок часу йому вдалося ініціювати і розпочати втілення низки актуальних і потрібних рішень внутрішньої політики. Розглянуто суспільно-політичну й окремі релігійні напрями діяльності В. Чехівського, висвітлено його роботу в 1920-х рр. та розкрито проведення слідства, засудження та подальшої долі. Діяльність В. Чехівського стала одним із виявів невпевненості тогочасного українського політикуму й інтелігенції у проведенні послідовної національної політики, захисту українських інтересів, політичної недосвідченості і недалекоглядності.

Ключові слова: Чехівський Володимир, УСДРП, Директорія, Братство української державності, УАПЦ, Спілка визволення України.

Історію України творять особистості, однією з таких яскравих персоналій є Володимир Чехівський. Його постать в українській історіографії не отримала комплексного дослідження і залишається маловідомою для більшості українців. Заради об'єктивності історичної науки, усебічного і критичного осмислення нашого минулого, на сучасному етапі розвитку нашої держави дослідження життя і діяльності видатних осіб української історії потребує більшої уваги. Повноцінне розкриття діяльності В. Чехівського допоможе ширше охарактеризувати не тільки позитивні, але і негативні сторони суспільно-політичних подій 1917–1921 рр. та періоду нової економічної політики.

Серед публікацій, присвячених особистості В. Чехівського, варто відзначити невеликі біографічні нариси В. Верстюка [1], А. Грищенко [5], О. Лотоцького [9], В. Міхалевського [10], І. Преловської [11], П. Слободянюка [13], А. Трембіцького [15], М. Яковенко [20] та ін. У багатьох працях діяльність В. Чехівського висвітлюється лише епізодично в контексті суспільно-політичних подій української історії.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні особистості В. Чехівського в суспільно-політичній, освітній, релігійній діяльності на території України з кінця XIX ст. до його загибелі в 1937 р.

Володимир Мусійович Чехівський народився 19 липня 1876 р. у с. Гороховатка на Київщині в родині священика. У 1896 р. закінчив Київську духовну семінарію, а в 1900 р. Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я (у 1905 отримав звання маістра богослов'я). Згодом склав іспит на вчителя гімназії в Київському університеті св. Володимира.

Під час навчання в Духовній академії входив (із 1897) до складу студентського гуртка українських соціал-демократів ("драгоманівців") [2, арк. 5, 79]. У 1902 р. вступив до Революційної партії України (з 1905 – УСДРП), до січня 1919 р. входив до складу Української соціал-демократичної робітничої партії [2, арк. 79]. Співпрацював із представниками громадівського руху, у 1903–1905 рр. входив до складу Ради Загальної української безпартійної організації. Намагався в 1905 р. залучити багатьох громадівців до УСДРП [9, с. 233].

Упродовж 1900–1901 рр. В. Чехівський учительював у селах Янівці і Гороховатка на Київщині. У 1901–1904 рр. перебував на посаді помічника інспектора Подільської духовної семінарії в Кам'янці-Подільському, у 1904–1905 рр. продовжив свою роботу в Київській духовній семінарії. У 1905 р. через революційну діяльність переведений на викладацьку роботу до Черкас.

У 1906 р. В. Чехівського було обрано депутатом 1-ї Державної Думи Російської імперії, у якій він входив до складу Української парламентської громади, що планувала ініціювати розгляд питання автономії для України. Після розпуску Думи, за участь в українському національному русі, його було засуджено до трьох років заслання у Вологодську губернію [2, арк. 52; 3, арк. 84], лише в 1907 р. В. Чехівський повертається до Києва. У 1908–1917 рр. жив в Одесі, де викладав у гімназії, комерційному і технічному училищах історію, психологію та логіку. Брав активну участь у діяльності місцевої Української громади і товариства "Просвіта", редагував газету "Українське слово" (з березня 1917), яку видавав місцевий Український комітет. Перебуваючи під "гласним доглядом поліції" за свої політичні погляди та національні переконання, у 1914–1916 рр. зазнавав постійних переслідувань [2, арк. 79; 4, арк. 27], не раз втрачав посади, зазнавав обшуків, але продовжував відстоювати національні інтереси українського народу.

Від березня 1917 р. В. Чехівський, як член ЦК УСДРП, очолював Одеський комітет УСДРП, а у квітні цього ж року представляв Одеську українську громаду на Всеукраїнському національному конгресі у Києві, входив до його президії та був обраний до складу УЦР від Одеси. У травні за пропозицією одеської делегації його рекомендовано на заміщення посади помічника куратора або окружного інспектора Одеської шкільної ради. Деякий час очолював Одеську філію Всеукраїнської учительської спілки. В "Оповіді моїх думок про радянську владу 1917–1929 рр." – рукописі, написаному В. Чехівським під час слідства у справі "СВУ", значну увагу він приділив своїй участі у квітневій конференції УСДРП, де за його "пропозицією приймається ухвала йти в революцію методом будування знизу, з робітничих і селянських мас" [4, арк. 27].

У квітні 1917 р. Всеукраїнський національний конгрес затверджує В. Чехівського членом Української Центральної Ради (УЦР) від Одеси. У листопаді 1917 р. був обраний членом Всеукраїнських установчих зборів (від УСДРП). З переїздом наприкінці 1917 р. до Києва він розпочинає активну національно-державотворчу діяльність, намагаючись примирити прихильників УЦР та більшовиків [4, арк. 28–29].

Користуючись великим впливом в одеському Українському керівничому комітеті, В. Чехівський багато зробив для скликання 28–30 червня 1917 р. Херсонського губернського українського національного з'їзду. Вітаючи делегатів з'їзду від імені українських соціал-демократів Одеси та фракції УСДРП в Центральній

Раді, доповідав про рішення українських соціал-демократів Одеси вимагати від Тимчасового уряду визначитися у ставленні до права народів на автономію. Улітку 1917 р. В. Чехівського обрали гласним Одеської міської думи від українських партій. Певний час він очолював Херсонську губернську раду об'єднаних громадських організацій, а в жовтні-листопаді 1917 р. – Одеський революційний комітет, який перебирає владу у представників Тимчасового уряду і співпрацює із Центральною Радою [4, арк. 28]. У листопаді Центральна Рада призначила його політичним комісаром міста і водночас доручила виконання обов'язків губернського комісара освіти Херсонщини.

Після підписання на початку 1918 р. УНР Брестського мирного договору В. Чехівський засуджує політику УЦР, особливо її рішення запросити в Україну австро-німецькі війська. За це газета соціалістів-федералістів "Нова Рада" звинуватила його у зраді національних інтересів. Незважаючи на такі обставини, його обрали членом ЦК УСДРП, а 13 квітня 1918 р. уряд УНР затвердив на посаді директора Департаменту віросповідань із правами товариша міністра.

За правління гетьмана П. Скоропадського кандидатура В. Чехівського, за спогадами Є. Чикаленка, розглядалася в ролі можливого міністра культури [18, с. 96]. У цей час він працював директором департаменту загальних справ у Міністерстві віросповідань і церковної політики Української Держави та займався партійною роботою в органі УСДРП "Робітнича газета", де писав публіцистичні статті із соціально-економічної тематики. У процесі підготовки повстання проти гетьмана П. Скоропадського став активним діячем Українського національного союзу (УНС), увійшовши до Українського військового революційного комітету (УВРК), який вів таємні переговори з більшовиками про спільні дії проти гетьмана П. Скоропадського [4, арк. 29–30].

У ніч із 13 на 14 листопада 1918 р. В. Чехівський організував у Києві виступ проти гетьманського уряду. Увечері 14 грудня до прибуття в місто формувань Директорії Український визвольний ревком, очолюваний В. Чехівським, призначив "волею народу" УНР тимчасовий орган влади – Раду комісарів [4, арк. 30]. 15 грудня 1918 р. населення оповістили, що "волею народу відновлюється Українська Народна Республіка", а влада в місті переходить до "народного уряду республіканської Директорії" [10]. Після прибуття 19 грудня 1918 р. до Києва на об'єднаному засіданні з міністрами, керуючими міністерствами та комісарами міністерств 24 грудня було оголошено "Декларацію", що проголосила Директорію верховною владою в УНР. Тоді ж було затверджено Раду народних міністрів, головою і міністром закондонних справ якої призначили В. Чехівського [5]. Однак утворити команду з одностудців йому не вдалося. Багато українських діячів були незадоволені його лівими політичними поглядами. Тим паче, що В. Чехівський вважав можливим об'єднання соціальної програми більшовиків із національною програмою УСДРП і створення на цій основі програми розбудови самостійної Української республіки [10]. За спогадами Є. Чикаленка, В. Чехівський "духовний академік по освіті, людина дуже гарного, навіть імпазантного зверхнього вигляду, дуже хороший оратор і організатор молоді, але тупий і прямолінійний, недалекий, есдек, правда, безумовно чесний" [18, с. 233]. А. Ніковський водночас характеризував В. Чехівського як людину, якій важко порозумітися з іншими – "свинцею важкий" [17, с. 109].

"На всіх етапах громадсько-політичної діяльності В. Чехівський величезного значення надавав справі збереження та розвитку національної культури україн-

ського народу", – підкреслюють історики. Не випадково керований ним уряд ще наприкінці 1918 р. розглянув питання про утримання особового складу університетів, про штати Державної академії мистецтв. 1 січня 1919 р. уряд схвалив, а Директорія затвердила "Закон про державну мову Української Народної Республіки". Того ж дня за ініціативи В. Чехівського розроблено закон про вищий уряд Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), 5 січня схвалено Земельний закон, 8 січня після доповіді В. Чехівського прийнято законопроект про створення Національної бібліотеки УНР, 17 січня утворено у Києві Головну книжкову палату, 22 січня проголошено Акт злуки УНР і ЗУНР [5, 6, 10, 14, 20].

В. Чехівський дотримувався лівих політичних поглядів, виступав за компроміс із більшовиками, був противником угоди з Антантою [2, арк. 80; 4, арк. 30–31]. У цих питаннях його позиція була дуже близькою до точки зору В. Винниченка. За словами колишнього міністра віросповідань при Скоропадському В. Зеньківського (1881–1962), у перший день появи військ УНР у Києві у грудні 1918 р. він "несподівано отримав записку від Чехівського ... який виявився нині прем'єр-міністром при Директорії. Чехівський попереджав мене, щоб я перші дні не почував удома, що взагалі мені нічого боятися не потрібно, але в перші дні потрібно поберігтися. Я був зворушений турботою нового прем'єра про мене – зворушений, що в перший день вступу у владу він згадав про мене. А разом із тим якось одразу відчув усе безсилля нової влади, раз прем'єр-міністру доводилося рекомендувати мені "не почувати вдома". Імовірно, "по-вноти" влади він не мав" [7, с. 182].

Зрив спроби домовитися з більшовиками, наступ Червоної армії і прагнення керівництва УНР домовитися про спільні дії з Антантою призвели до того, що 11 лютого 1919 р. уряд В. Чехівського пішов у відставку. Після цих подій він перебував в опозиції до С. Петлюри як голови Директорії і в березні 1919 р. перехворівши іспанкою (грипом), очолив Комітет охорони республіки в Кам'янці-Подільському, що запобігав міжетнічним конфліктам у місті й окрузі та критикував політику влади [2, арк. 52, 80; 4, арк. 31]. У відповідь за активну опозиційну діяльність "одержав присуд до розстрілу", згодом скасований С. Петлюрою [4, арк. 30–31; 19, с. 71; 12].

У січні 1919 р. на шостому конгресі УСДРП ліва фракція цієї партії оформилася в окрему групу і висунула проект нової тактики боротьби за українську державність. Згодом група трансформувалася в нову партію – УКП, що проіснувала до 1925 р. під керівництвом Ю. Мазуренка, А. Річицького, М. Авдієнка, М. Ткаченка та ін. У 1920 р. В. Чехівський увійшов до складу керівних органів Української комуністичної партії (незалежних).

В. Чехівський залишився на території України після її заняття Червоною армією. Він парадоксально поєднував ліву ідеологію та релігійність, що зумовило його подальшу діяльність [20]. З 1920 р. співпрацює із Всеукраїнською православною церковною радою, що очолювала Всеукраїнську спілку православних парафій і вела підготовку до Всеукраїнського православного церковного собору з метою завершення організаційного оформлення УАПЦ [2, арк. 81, 159]. 14–30 жовтня 1921 р. брав участь у першому Всеукраїнському церковному соборі, який проголосив автокефалію Української автокефальної православної церкви [2, арк. 87]. Був радником митрополита УАПЦ В. Липківського (1864–1937) і благовісником ("проповідником") Всеукраїнської православної церковної ради (ВПЦР) упродовж 1921–1924 рр. [2, арк. 105]. Голова ідеологічної комісії УАПЦ, засновник і голова "Братства робітників слова", організатор і викладач Пастирських курсів у Києві з 1922 р. до

травня 1924 р., які готували священників для УАПЦ. В. Чехівський викладав "Св. Письмо Нового Заповіту і основне богослов'є" [2, арк. 221]. Він став одним із головних ідеологів української церковної автокефалії, прихильником ідеї християнського соціалізму [2, арк. 90], автором "Прилюдної заяви" 1922–1924 рр. УАПЦ [2, арк. 88], керівником Софійської парафії [2, арк. 114]. У жовтні 1927 р. – брав участь у другому Всеукраїнському соборі УАПЦ (17–30 жовтня 1927) [2, арк. 88–89]. 3 вересня 1928 р. під тиском більшовицької влади президія ВПЦР відсторонила його від церковної діяльності в УАПЦ [2, арк. 207; 3, арк. 125, 201; 11; 13].

Як учений В. Чехівський написав численні богословські та науково-історичні праці, серед них "Київський митрополит Гавриил Банулеско-Бодони. 1799–1808" (1905), "Боротьба чехів за волю і правду в часи Гуса", "Кому служити церковне панство на Україні", "Основи визволення Церкви з-під влади князів тьми", статей у виданнях "Україна" та "Церква і життя" та десятки інших публікацій [10].

"Більше пролити світло на справжній образ Володимира Чехівського дає можливість його доробок, створений дещо раніше, – зазначає М. Яковенко. – У книзі "За Церкву, Христову громаду, проти царства тьми" (1922) при детальному описі церковної історії проводиться паралель з ідеями свободи України в духовному сенсі. Починається опис із підняття проблеми приєднання Київської митрополії до Московської у 1686 р., автор стоїть на позиціях неприпустимості такого приєднання та потреби незалежності церкви. Критикується і підлеглість церкви політиці держави в Російській імперії" [20]. Подібні думки В. Чехівський виклав у брошурі "Церковне панство на Україні", виданій у 1918 р. під псевдонімом Іллі Братерського [2, арк. 128, 159].

У січні 1921 р. його заарештували і відправили до Харкова, однак у червні Верховна слідча комісія при уряді УСРР ухвалила рішення про реабілітацію В. Чехівського і зняла з нього усі обвинувачення у "контрреволюції" [2, арк. 81; 4, арк. 31; 15, с. 70].

Повернувшись до Києва, В. Чехівський упродовж 1920–1922 рр. викладав історичні дисципліни в Медичному й Політехнічному інститутах Києва, а також працював в історико-філологічному відділенні Всеукраїнської академії наук (ВУАН), де викладав на соціально-економічних курсах до 1923 р. [2, арк. 22].

Восени 1922 р. адміністративними органами УСРР було прийнято рішення про вислання за кордон групи української інтелігенції, у тому числі й В. Чехівського. Згодом рішення про вислання було відкладено [16, с. 20]. У 1924 р., за спогадами С. Єфремова, В. Чехівському було заборонено виступати на релігійних диспутах проти представників КП (б) У. "Купити ми вас не можемо, то хоч механічно замкнемо вам рота" – так ніби сказано йому в Харкові [8, с. 53].

Серед української інтелігенції прокидається бажання активізувати громадське життя. Певна її частина, не задовольняючись наявними умовами громадського життя в УСРР та формами об'єднання громадян у товариства, узяла участь у створенні в 1919 р. "Братства української державності" (БУД), що існувало нелегально з 1919 по 1925 рр. [3, арк. 69, 116–117]. БУД в основі своєї діяльності на перше місце висував ідею вирішення українського національного, а не соціального питання. Учасники БУД – П. Стебницький, С. Єфремов, Л. Старицька-Черняхівська та інші – об'єдналися під гаслом розв'язання національного питання. Ця частина українців перейнялась також і інтересами національного відродження. Тактика організації полягала в поширенні ідеологічного впливу на окремих представників "громадського життя". Організаційна робота БУДу вияв-

лялася у просуванні своїх представників "в окремі галузі суспільного життя" [3, арк. 178].

Після повернення до Києва В. Чехівський підтримує тісні зв'язки з діячами української інтелігенції, які інколи збиралися один в одного. На одному з таких зібрань у В. Дурдуківського С. Єфремов запропонував В. Чехівському приєднатися до дискусій щодо "громадського інтересу, оскільки ми живемо розпорошені і нема з ким і думкою обмінятися", "з приводу питань громадського життя", "щоб виробити єдність думок, єдність поглядів" [2, арк. 34, 37]. На зустрічі до В. Дурдуківського також приходили С. Єфремов, О. Гребенецький, Л. Старицька-Черняхівська, М. Садовський, П. Саксаганський, А. Кримський, М. Павлушко, М. Чехівський та ін. [2, арк. 46, 162].

Згодом В. Чехівський також брав участь у зустрічах української інтелігенції у Л. Старицької-Черняхівської, під час яких "розмова торкалась і питань поточного політичного життя, а саме, становища на селі, міжнародного, більше справи культурної, освітньої, про партійні справи, про становище України, еміграцію" [2, арк. 45]. У розмовах ішлося про відсутність свободи слова і друку, обговорювався майбутній демократичний устрій України, який мав сформуватися після перехідного диктаторського режиму. До Л. Старицької-Черняхівської також приходили С. Єфремов, В. Дурдуківський, М. Садовський, А. Саксаганський, С. Лисенко, О. Косач, Кривенюк та ін. [2, арк. 46, 162]. При зустрічах із С. Єфремовим і В. Дурдуківським у 1926, 1927 і 1928 рр. В. Чехівський переважно розповідав про поточні церковні справи УАПЦ [2, арк. 46, 74, 76; 8, с. 91].

Під час розмов з однодумцями В. Чехівський пропонував зайнятися спільною дослідницькою роботою про суспільно-політичне і соціальне життя України та її частин у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини [2, арк. 74; 3, арк. 76]. Перспективними напрямками роботи, на його думку, могли бути збирання документів про події 1917–1920 рр., дослідження громадського впливу на релігійні об'єднання і групи, життя селян, економічної політики влади, суспільних і міжнаціональних відносин в Україні. Він пропонував об'єднати людей за допомогою позапартійного і неідеологічного світогляду. Вважав, що після того, як у 1917–1920-х рр. програми партій виявилися нездійсненними, виникла потреба перегляду і переоцінки громадського життя в Україні. Зокрема, вироблення чіткішої позиції щодо церковної і релігійної справи, зважаючи на її велике значення у громадському житті та вплив на суспільство. Життя селян також потребує поглибленого дослідження, зважаючи на його дезорієнтацію, розпорошеність, відсутність творчої самодіяльності та самоорганізації [3, арк. 74–76, 80].

У 1921 р. братчики намагалися поширити свій вплив на УАПЦ. Із цією метою учасники БУД скликають наради і безуспішно намагаються через В. Чехівського вирішити питання примирення прихильників УАПЦ і РПЦ, "з мотивів утримання українських сил у єдності і не розбиття, не розділення церковних сил" в Україні [3, арк. 118, 179].

Однак діяльність БУД не дала належного результату, організація в 1923–1924 рр. зосередилася переважно на підтримці контактів із представниками української еміграції, що орієнтувалася на "скорі та багату милість" країн Антанти. Листування С. Єфремова із В. Прокоповичем, О. Лотоцьким, П. Зайцевим щодо позиції українського громадянства за кордоном, умов його розвитку, настроїв, прагнення і планів організації антибільшовицьких заходів оприлюднювалося під час вечірків й особистих зустрічей [3, арк. 69–70]. Підвищена увага до діяльності української еміграції спонукала

учасників БУД активізувати пошуки нових прийнятних форм і методів впливу на громадське життя.

У 1924–1925 рр. серед київської української інтелігенції виникає відчуття недостатності масштабів діяльності БУДу для розв'язання українського питання. Учасники організації відчують розпорошеність, ізолюваність і роз'єднаність. На окремих зустрічах і вечірках у Л. Старицької-Черняхівської, В. Дурдуковського і С. Єфремова ініціювалися спроби виробити узгоджену позицію щодо можливих перспектив державності України, обговорювалися конфліктні ситуації між впливовими учасниками української інтелігенції та шляхи їх урегулювання [3, арк. 71, 209].

На думку В. Чехівського, гарантією повноцінного розвитку національного життя України могло бути лише об'єднання усіх українських громадських сил. Така форма діяльності має обов'язково бути позапартійною, аби партійні програми не вносили елементи ідеологічних розбіжностей у її роботу. На його думку, існуюча союзна держава не гарантує нормального розвитку національного українського життя, через те багато українців ставлять під сумнів доцільність договору про федерацію і прихильніше сприймають ідею державної самостійності України [3, арк. 73–74].

Після вбивства С. Петлюри у 1927 р. представники Комітету захисту Шварцбарта намагалися запросити В. Чехівського на судовий процес проти його вбивці у Франції, зважаючи на те, що в емігрантському середовищі він був відомий як людина, що "категорично засуджувала політику Петлюри в питанні погромів" [16, с. 75–76]. Однак, зважаючи на тогочасні політичні обставини у країні, В. Чехівський офіційного запрошення на процес так і не отримав.

Під час проведення Другого собору УАПЦ, за санкцією НКВС, В. Чехівському не дали можливості виступити на зібранні з окремих організаційних питань церковного життя. За матеріалами правоохоронних органів розглядалася навіть можливість його насильницького усунення із церкви. Усвідомивши небезпеку, В. Чехівський прийняв рішення добровільно відмовитися від роботи в УАПЦ і відійти від активної публічної активності. Згодом він пояснював свій відхід від церкви брутальним тиском влади, що була занепокоєна його церковною діяльністю [16, с. 369–370, 455]. Незважаючи на тиск, В. Чехівський, відійшовши від адміністративної роботи в УАПЦ, зосередився на організації церковного видання. За даними спостереження ДПУ, у серпні 1928 р. він приїжджав до своїх знайомих у Харкові і намагався знайти друкарську машинку з газетним шрифтом для нелегального видання церковного журналу [16, с. 406, 410].

В "Оповіді моїх думок про радянську владу за 1917–1929 роки" В. Чехівський, попри вимушене визнання "правильності" сталінської політики та критики НЕПу, все одно насмілювався писати про свої сумніви щодо правильності політики більшовиків. "Уже з 1921–1922 р. почали у мене виникати сумніви щодо радянської влади в УРСР у галузях життя: соціально-економічній, політичній, національній. Приймаючи ідеологію Радянської влади і Компартії, не розумів практики. Дедалі більше міцніла в мене думка про розбіжності на практиці між ідеологією і дійсністю", – зазначав В. Чехівський під час слідства 1929–1930 рр. [4, арк. 31; 20].

"Політичний лад в СРСР і в УРСР теж викликав у мене сумніви. Я зневірився в тому, чи є ж у дійсності диктатура пролетаріату, чи є за диктатора пролетаріат. Я гадав, що пролетаріат не є диктатором, оскільки сам не мав політичної волі, сам не мав ні волі слова, ні волі друку, ні волі зборів і спілок, ні гарантій волі виборів, ні недоторканності особи, житла. Пролетаріат, як я думав,

не може і через ради сказати свою волю, бо і ради вибираються без гарантій від впливу примусу" [4, арк. 33], – вважав В. Чехівський. Сміливими виглядають його зауваження щодо релігійних справ: "Викликала мій сумнів і церковна політика радянської влади", "я гадав, що влада свою волю хоче зробити за абсолютну, замість волі Космосу, світового життя, і це для того, щоб мати абсолютно слухняних, вироблених за державним шаблоном підданців, щоб віра не робила їх незалежними внутрішньо, вільними у своїх внутрішніх переживаннях від авторитету влади" [4, арк. 33–34].

"Національна політика Компартії і Радвлади викликала в мене двоїсте враження. Декларативні заяви, гасла, програмні виступи наче забезпечували українську націю від гноблення, експлуатації, упослідження, а на практиці часто виступало, як я гадав, українофобство" [4, арк. 34].

17 липня 1929 р. В. Чехівський був заарештований у справі "Спілки визволення України" [2, арк. 2]. Це була показова справа, сфабрикована ОДПУ УСРР наприкінці 1920-х рр., яка викривала вигадану антирадянську організацію серед української наукової та церковної інтелігенції. Метою судового процесу стала дискредитація провідних діячів української культури і громадського життя. На лаві підсудних опинилися голова Президії ВУАН С. Єфремов, колишній прем'єр-міністр Директорії УНР В. Чехівський, його брат священик М. Чехівський, письменниця Л. Старицька-Черняхівська, директор трудової №1 ім. Т. Шевченка В. Дурдуковський та ін. Процес відбувся над 45 діячами "СВУ" у будівлі Оперного театру у Харкові з 9 березня до 19 квітня 1930 р.

"Крім усього іншого "на процесі "Спілки визволення України", – як зазначає І. Преловська, – у 1930 р. В. Чехівський репрезентував собою всю УАПЦ, яку звинувачували в антирадянській діяльності. Фігура Чехівського була дуже зручною, оскільки його причетність до діяльності українських партій до 1917 р., а також посада головного ідеолога (благовісника) УАПЦ зробили його уособленням церковної "антирадянської" діяльності. У ГДА СБ України є декілька томів слідчих справ самого В. Чехівського (т. 45, 46, 47) і багато згадок про нього в архівно-слідчих справах інших учасників процесу "СВУ" [2–4].

Упродовж слідчих дій із В. Чехівським слідчим М. Джаваховим було проведено 42 допити: 9 у липні (17, 18, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 31), 3 в серпні (4, 7, 19), 11 у вересні (4, 8, 9, 10, 12, 18, 20, 23, 24, 27, 30), 16 у жовтні (1, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 16, 18, 20, 22, 26, 27, 29, 30), 3 у листопаді (9, 17, 23) [2–4].

Слідчі, намагаючись отримати необхідні матеріали для судового процесу, застосовували різноманітні засоби впливу на звинувачених. Традиційно використовували не тільки "батіг, але і пряник". У своєму листі до дружини В. Чехівський писав: "Повинен зауважити ту делікатність, ввічливість, уважність, яку зустрічаю на кожному кроці. ... Одним словом золота, але усе ж клітка" [16, с. 629].

19 квітня 1930 р. В. Чехівський був засуджений до страти, заміненої 10-річним ув'язненням. Він відбував покарання в Харківському і Ярославському політизоляторах, а з вересня 1933 р., за рішенням московської комісії ОДПУ, відправлений з іншими ув'язненими до Соловецького табору особливого призначення. У 1933 р. переведений до таборів особливого призначення без права листування, а в 1936 р. додатково засуджений до трьох років позбавлення волі. З листопада 1937 р. розстріляний за вироком трійки УНКВС Ленінградської обл. в урочищі Сандармох у Медвеж'єгорському районі Карелії. 11 вересня 1989 р. Верховний Суд УРСР реабілітував В. Чехівського за відсутністю складу злочину.

Таким чином, В. Чехівський розпочинав свою суспільно-політичну діяльність як і багато представників української інтелігенції з участі у громадському русі. Виходець із родини священиків мав повторити шлях свого батька, але він, перейнявшись долею свого народу, вирішив учинити по-іншому й обрав долю захисника національних інтересів України. Так, він не був полум'яним революціонером, можливо, його робота здавалася надто поміркованою, але саме вона заклала основи для наступного покоління українців, які, врахувавши помилки своїх дідів і батьків, знайшли свій варіант побудови Української державності та її майбутнього розвитку для всіх, хто мріяв, сподівався і вірив у свій народ. Діяльність В. Чехівського стала одним із виявів невпевненості тогочасного українського політикуму й інтелігенції у проведенні послідовної національної політики, захисту українських інтересів, політичної недосвідченості і недалекоглядності. Найперспективнішими напрямками досліджень про В. Чехівського на теперішній час залишаються: культурницька, партійна та громадська діяльності.

Список використаних джерел

- Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради: біограф. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – 254 с.
- Галузевий Державний архів Служби безпеки України. – Спр. 67098, т. 45, 228 арк.
- Галузевий Державний архів Служби безпеки України. – Спр. 67098, т. 46, 233 арк.
- Галузевий Державний архів Служби безпеки України. – Спр. 67098, т. 47, 213 арк.
- Грищенко А. Перший прем'єр Директорії / А. Грищенко // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 223. – 23 листоп.
- Жуков А. Володимир Чехівський [Електронний ресурс] / А. Жуков // День. – 2015. – 21 лип. – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/volodimir-chehivskij.html> (Дата звернення 10.04.2017).
- Зеньковский В. Пять месяцев у власти (15 мая – 19 октября 1918 г.). Воспоминания / Василий Зеньковский. – М., 1995. – 240 с.
- Ефремов С. Щоденники, 1923–1929 / С. Ефремов. – К.: "Газета Рада", 1997. – 848 с.
- Лотоцкий О. Сторінки минулого / О. Лотоцкий. – Нью-Йорк, 1966. Т. 1. – 288 с.
- Міхалевський В. Перший прем'єр Директорії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4684/1/Міхалевський_2015_ОУНБ_Перший%20%премьер%20%директорії%20\(Чехівський-140\).pdf](http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4684/1/Міхалевський_2015_ОУНБ_Перший%20%премьер%20%директорії%20(Чехівський-140).pdf) (Дата звернення 09.04.2017).
- Преловська І.М. Доля Благовісника / І.М. Преловська // Старожитності. – К., 1995. – Ч. 5–6 (72–73). – С. 24–25.
- Приходько В. Під сонцем Поділля. Спогади / В. Приходько. Вид. 4-е. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1967. – Ч. 1. – 184 с.
- Слободянюк П. Українська церква: історія руїни і відродження / П. Слободянюк. – Хмельницький, 2000. – 266 с.
- Собчинська М. Реформа школи в Українській Народній Республіці (1917–1920 рр.) / М. Собчинська // Наукові праці історичного факультету. – Кам'янець-Подільський, 1995. – Т. 1. – С. 143–158.
- Трембіцький А.М. Освітньо-педагогічна діяльність Володимира Чехівського / А.М. Трембіцький // Наукові праці МАУП. Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 44. – С. 66–75.

L. Mohylnyi, Doctor of History, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CHEKHIVSKYI VOLODYMYR: A PORTRAIT IN THE CONTEXT OF HISTORICAL EVENTS

The article analyzes a life path and political activities of Volodymyr Chehivskiy, a well-known figure of the Ukrainian national movement, the representative of the Ukrainian Social Democratic Labour Party, a head of the government of Directory of the Ukrainian National Republic, and a renowned religious figure of Ukrainian Autocephalous Orthodox Church. The research deals with the causes and a range of activities of Volodymyr Chehivskiy, who became involved in public affairs at the age of 20, fully participated in the formation and operation of the Council of General Ukrainian Organisation and combined cultural work with political activity in the Ukrainian Social Democratic Labour Party. V. Chehivskiy belonged to very few representatives of the Ukrainian intellectual elite who make a career during the revolutionary events in 1917–1921. His greatest achievement was his work as a head of the government of Directory of the Ukrainian National Republic, when he initiated and started implementing a number of urgent and essential decisions in the sphere of internal policy. In the research, his social, political and religious activity is considered, his work during 1920-ties is brought to light, and the issue of his imprisonment and further life is investigated. In general, Volodymyr Chehivskiy's work became a sign of the lack of confidence, inexperience and shortsightedness of Ukrainian politicians of the time regarding the implementation of consistent national policy and protection of Ukrainian interests.

Keywords: Chekhivskiy Volodymyr, the Ukrainian Social Democratic Labour Party, Directory of the Ukrainian National Republic, Brotherhood of Ukrainian statehood, Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, the Union of Liberation of Ukraine.

- Українська інтелігенція і влада: Зведення секретного відділу ДПУ УСРР 1927–1929 рр. / упоряд.: В. Даниленко. – К.: Темпора, 2012. – 756 с.
- Чикаленко Є. Листування. 1908–1921 роки / упоряд.: Н. Миронець, Ю. Середенко, І. Старовойтенко. – К.: Темпора, 2010. – 448 с.
- Чикаленко Є. Щоденник 1918–1919 / Євген Чикаленко. – К.: Темпора, 2011. – 424 с.
- Чикаленко Є. Щоденник 1919–1920 / Євген Чикаленко. – К.: Темпора, 2011. – 720 с.
- Яковенко М. Чехівський: урядовець, духовник, жертва урочища Сандармох [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/24601195.html> (Дата звернення 10.04.2017).

References

- VERSTIUK V., OSTASHKO T. (1998) Diiachi Ukrainskoi Tsentralnoi Rady: Biohrafichnyi dovidnyk. Kyiv: Natsionalna Akademiia Nauk Ukrainy.
- Haluzevyi Derzhavnyi Arkhiv Sluzhby Bezpeky Ukrainy. Spr. 67098, Vol. 45, 228.
- Haluzevyi Derzhavnyi Arkhiv Sluzhby Bezpeky Ukrainy. Spr. 67098, Vol. 46, 233.
- Haluzevyi Derzhavnyi Arkhiv Sluzhby Bezpeky Ukrainy. Spr. 67098, Vol. 47, 213.
- HRYSCHCHENKO A. (2004) Pershyi premier Dyrektorii. Uriadovyi kurier, № 223, 23 lystopada.
- ZHUKOV A. Volodymyr Chehivskiy (2015) Den, 21 lypnia [Online] Rezhym dostupu: <http://incognita.day.kiev.ua/volodimir-chehivskij.html> (Data zvernennia 10.04.2017).
- ZENKOVSKIY V. (1995) Pyat' mesyacev u vlasti (15 maya – 19 oktyabrya 1918 g.). Vospominaniya. Moscow: Krutickoye patriarsheye podvor'e.
- YEFREMOV S. (1997) Shchodennyky, 1923–1929. Kyiv: "Hazeta Rada".
- LOTOTSKYI O. (1966) Storinky mynulohe. Vol.1. Niu-York: Pratsi ukrainiskoho naukovohe instytutu.
- MIKHALEVSKYI V. (2015) Pershyi premier Dyrektorii. [Online] Rezhym dostupu: [http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4684/1/Mixalevs'kyj_2015_OUNB_Pershyj%20%premyer%20%dyrektoriyi%20\(Chehiv's'kyj-140\).pdf](http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4684/1/Mixalevs'kyj_2015_OUNB_Pershyj%20%premyer%20%dyrektoriyi%20(Chehiv's'kyj-140).pdf) (Data zvernennia 09.04.2017).
- PRELOVSKA I.M. (1995) Dolia Blahovisnyka. Starozhytnosti. Kyiv, Vol. 5-6 (72–73).
- PRYKHODKO V. (1967) Pid sontsem Podillia. Spohady. Vol. 1. Vyd. 4-e. Niu-York-Miunkhen.
- SLOBODIANIUK P. (2000) Ukrainka tserkva: istoriia ruiny i vidrodzhennya. Khmelnytskyi.
- SOBCHYN'SKA M. (1995) Reforma shkoly v Ukrainskii Narodnii Respublitsi (1917–1920 rr.). Kamianets-Podil'skyi, Naukovi pratsi istorichnohe fakultetu. Vol. 1.
- TREMBITSKYI A.M. (2015) Osvitnio-pedahohichna diialnist Volodymyra Chekhiv'skoho. Naukovi pratsi MAUP. Pedahohichni nauky. Vol. 44.
- Ukrainska intelihentsiia i vlada: Zvedennia sekretnohe viddil'u DPU USRR 1927–1929 rr. / Ed.: V. DANYLENKO (2012). Kyiv: Tempora.
- CHYKALENKO Ye., NIKOVSKYI A. (2010) Lystuvannia. 1908–1921 roky / Ed.: N. MYRONETS, Yu. SEREDENKO, I. STAROVOITENKO. Kyiv: Tempora.
- CHYKALENKO Ye. (2011) Shchodennyk 1918–1919. Kyiv: Tempora.
- CHYKALENKO Ye. (2011) Shchodennyk 1919–1920. Kyiv: Tempora.
- YAKOVENKO M. (2012) Chekhivskiy: uriadovets, duhovnyk, zhertva urochyscha Sandarmoh. [Online] Rezhym dostupu: <http://www.radiosvoboda.org/a/24601195.html> (Data zvernennia 10.04.2017).

Надійшла до редколегії 06.06.17